

TÖÖT-filmi mätkähdyttävä kuvan kehittäjä

Sarjakuvaseuran viimekeväisillä animaatiopäivillä kohosi yhdeksi innostavimmista hetkistä kotimaisen TÖÖT-filmin sarja lyhytelokuvia Eino Leinon runojen pohjalta. Saman studion työt ovat nykyhetken katsotuinta kotimaista filmituotantoa, sillä jo kaksi television suosituinta ohjelmaa (tv-utiset ja Hukkaputki) alkaa yhtiön tekemillä tunnuksilla, ja mainostajakin ovat oivaltaneet näiden tietokoneanimaation ja perspektiivikäsitteilyn pioneerin kyvyt muiden muassa pyörätelevisiön ja kaukaisuudesta sinkoutuvien tekstien käsittelyssä.

Tutkimusmatka TÖÖT-filmin studioon on kuin retki historiasta nykyaikaan lennähtäneeseen alkeistien laboratorion ja taiteilijoiden työpajan risteyttykseen. Se on paikka, jossa ideat sinkoilevat suorastaan ilmassa ja ongelmia ehditään vain mainita, kun jo ratkaisutkin alkavat hahmottua. Vaikka tietokoneita ja ihmelaitteita on joka puolella, ei taiteilija töällä joudu seuraamaan ideansa toteutusta insinöörin olan ylitse, vaan kaikki osalliset ovat taiteilijoita sielultaan.

Tuotantoyksikön ydin on nelihenkinen, kaksi graafikkoa, Harri Kaasinen ja Heikki Paakkanen,

Animaatiopiirroksia televisiomainoksesta. Papereita oli yhteensä 500, ja niiden lisäksi taustan tähdistö, tie ja kiitorata esitettiin erikseen valokynällä. Tietokoneen piirturin hahmottama pallo hajoo ja muuttuu autoksi. Auton eri osiksi päätyvät palaset määriteltiin tietokoneelle heti käsittelyn alussa, jotta liikkeet olisivat täsmällisiä ja vaikuttavia.

elokuvaaja Antti Kari ja säveltäjä Jukka Ruohomäki. Toimialat eivät kuitenkaan vastaa suoraan nimikkeitä, vaan ryhmätyö on ainoa oikea ilmaisu. Esimerkiksi Jukka Ruohomäki on musiikinteossa 70-luvulta lähtien oppinut käyttämään elektronisia syntetisaattoreita ja sitä kautta ohjelmoimaan tietokoneisiin myös TÖÖT-filmin kuvamateriaalia, joten vuosien työskentely alalla on oikeastaan tehnyt hänestäkin jo graafikon. Näin tietokoneesta on tullut uusi väline, jolla taiteilijat voivat ylittää turhia raja-aitoja.

Antti Karin tausta taas on moninaisessa elokuva-alan työkokemuksessa, kuvauksen, äänityksen ja leikkauksen kautta animaatioon asti. Lopputyönään taideteollisessa (siellä hän nyt toimii myös lehtorina) hän teki "Orjan poikaa", mutta Jukka Ruohomäen kanssa on tullut oluksi mukana muissakin animaatioprojekteissa, "Sähkösilintupuutarhassa" ja Hämmeenlinna-sarjassa. Suomalaisen piirroselokuvan pala-animaatiosta kurkkua myöten tarpeekseen saaneina he alkoivat kaivata uutta ilmaisukieltä.

EINO LEINO MUUSANA

Uuteen ilmaisuun innoittaviksi osoittautuivat Eino Leinon runot, kiehtovina syvällisine ajatuksineen. Ne kannustivat kokeilemaan uusia keinoja, inspiroivat omaan suuntaansa kehittyvää taiteellista ilmaisu. Suomessa ei ollut tarpeeksi animaattoreita, jotta välituskuvien (inbetweenien) tuottaminen laajassa mitassa olisi ollut mahdollista, ja rahallisia resursseja eurooppalaisen tavan mukaiseen ylikansalliseen yhteistyöhönkään ei ole ollut. Oli siis kokeiltava uusia tekniikoita.

Sarjan ideoiden kehittäminen alkoi jo vuonna 1975. "Orjan poikaa" tehtiin vuodet 1977-78, ja seuraavassa Helkavirsielokuvassa "Mennyt manner" tuli vastaan näky linnansalista, jossa kameran piti liikkua. Lavastaminen tai pienoismallin rakentaminen eivät liian kalliina tulleet kyseeseen, joten oli turvaututtava tietokoneeseen. Tuotettiin piirturilla 100 piirrosta, jotka käsityönä käyettiin. Kuvausteknisesti lisättiin vielä ikkuna-aukon valoeffektit.

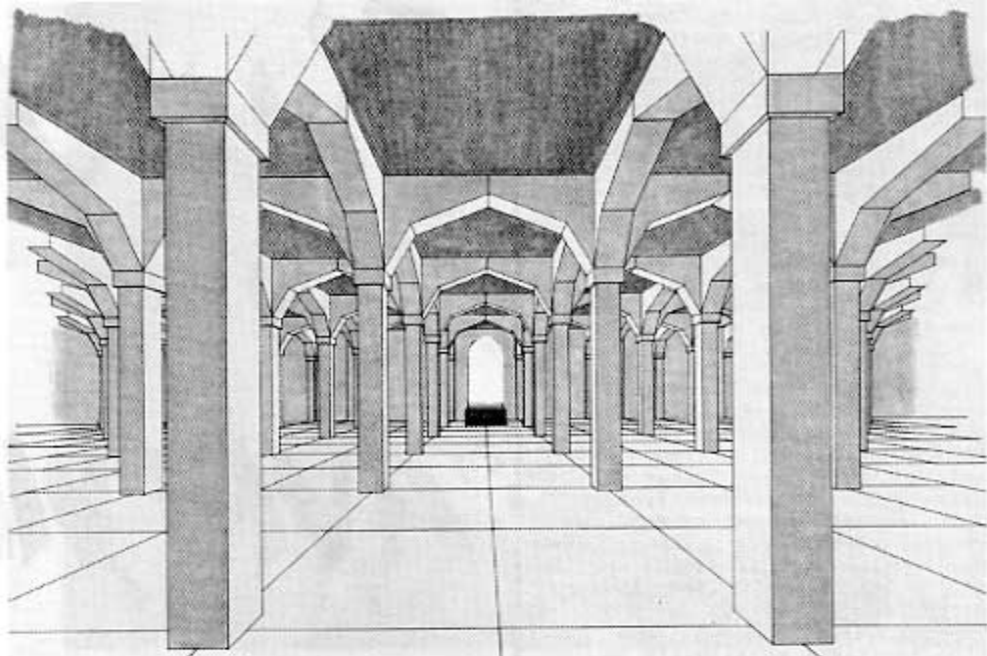
Toinen vaikuttava ja vaativa tietokoneen käyttökohde elokuvassa oli lasimaalauksen hajoaminen sirpaleiksi, jotka lentävät kohti kameraa. Tämän toteuttamiseen pienoismallilla olisi tarvittu epäilemättä lukuisia yrityksiä halutun tuloksen saavuttamiseksi, ja käsityönä animaatio olisi ollut kai mahdoton, ainakin hermoja raastavan vaikea tehtävä.

Viisivuotinen Helkavirsiprojekti poiki valtavasti ideoita, joita sittemmin on kehitelty, ja nyt on saavutettu kokemusta kaikenlaisten kamera-ajojen jäljittelyssä, esineiden kuvitteellisissa pyörityksissä ja muodonmuutosten kuvaamisessa. Helkavirsityöryhmästä tuli TÖÖT-filmi Oy, ja toiminta laajeni moneen suuntaan, päätavoitteena kuitenkin taiteellisesti kunnianhimoisten lyhytelokuvien tekeminen jatkossakin.

Seuraavassa elokuvassa "Ukonlintu ja virvaliekki" käytettiin lisäksi muun muassa videosyntetisaattoria saattamaan valmisteltuja diakuvia vellovaan liikkeeseen. Silloin ainoa riittävä pitkäleikkitietokone löytyi Tukholmasta, ja viisi viikonvaihdetta kului yksin kokeiluihin,

Helkavirsistä tuli ikkuna tietokoneaailmaan. Kamera-ajo halki linnansalin vaati tietokoneohjelman, jossa otettiin huomioon umpinaisten pintojen peittämät alueet. Keskellä näkyvään aukkoon lisättiin valaistu lasimaalaus.

kunnes lopulta 12 minuuttia materiaalia kuvattiin kolmessa päivässä.

Helkavirsiprojekti oli varsin mittava, ja vaikka koko työryhmä oli mukana käsikirjoitusvaiheessa (Kyösti Mankamo mukaanlukien), oli toteutus paloiteltava parin vuoden mittaan toteutettaviksi erillisiksi osiksi. Ne valmistuivat vuoden alussa, ja vasta sitten saattoi Ruohomäki laatia musiikin yhtä lailla tyyllille kuin tekniikallekin uskollisena. Teknisesti filmit ovat sekatekniikkaa, vesitankissa kuvatuista pilvistä lähtien aina omaan keksintöön, tietokonepiirturin valokynäkäyttöön.

TÖÖT kuvaa kaiken materiaalin 35 mm:n filmille eikä esimerkiksi videolla suoraan näyttöpöytäteletä, vaikka käytetyllä Hewlett-Packardin tietokonekuvavaruudulla olisikin jo 4913 värisävyytä. Se ei kuitenkaan vain satajovaisena kuvautuisi riittävän tarkasti, kun edellytyksenä on mahdollisuus esittää kaikkia tehtyjä töitä neljä metriä korkealle valkokankaalle.

Studioon kaksikymmenluvulta peräisin oleva 35 millin elokuvakamera onkin saanut katsella melkoisia ihmeitä, kun sitä on käytetty liikkuvan valopisteen kuvaukseen. Viidesosamillinen valopiste voi välittää kameraan 100.000 värisä-

vyyä, viivoina tai pintoina, sillä tietokoneen ohjaillemana se valottaa filmiruutua pitkiä aikoja kerrallaan (jopa neljä tuntia). Itsekseen viikonloppuisin askarteleva kuvausjärjestelmä voi tuottaa jopa 600 kuvaa yhdessä yössä.

Tietokone ei ole TÖÖT-filmitilaisille mikään itsetarkoitus, vaan väline, jolla saavutetaan kova vaatimustaso. Varsinaiseen välistyspiirtämiseen tavallisessa animaatiossa ei tietokonetta täällä käytetä. Siinä ammattilainen on vielä etevämpi, esimerkiksi Heikki Paakkasen yhdessä yössä piirtämä taannoinen vaalivalvojaisten tunnusfilmi muuttuvine poliitikonnaamoineen.

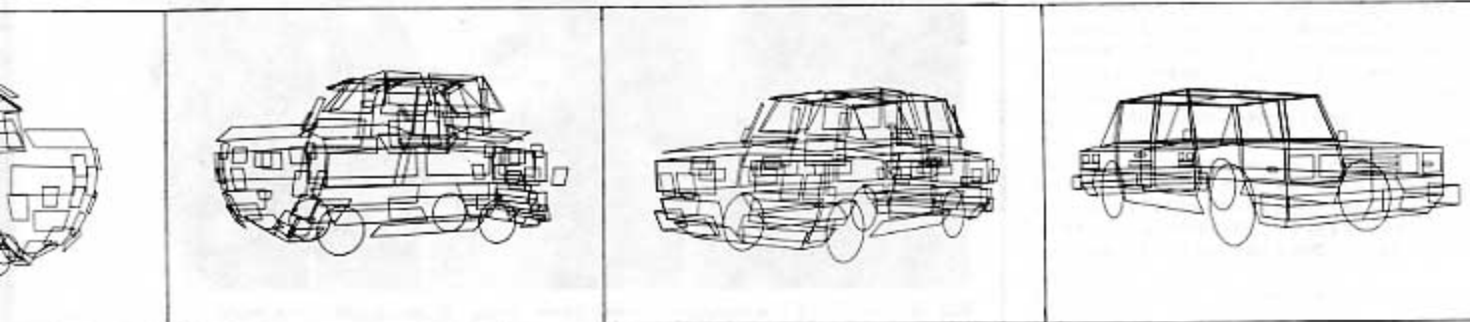
TÖÖT-filmin bravoureja on perspektiivikäsitteily. Tietokoneelle annetaan pisteiden sijainnitilassa (mallia XYZ-koordinaatistosta), määritellään pinnat ja liikkeet. Kyseisessä tapauksessa piirroksot varustettiin sitten vielä käsityönä sävykalvoilla, ja kuvausvaiheessa käytettiin kuvan ylä- ja alaosassa sävyttäviä värisuotimia. Kaksi viikkoa kolmivuorotyötä kului kaikkiaan 2400 kuvan käsittelyyn, vaikka käytettiin kaksiruututekniikkaa, eli televisioruudun 25 kuvaa kohti sekunnissa käytettiin 12 erilaista piirrosta. Tietokoneen käsittelemä kompassineula lisättiin vielä erikseen kuvaan.

Vaikka tietokone periaatteessa helpottaa monimutkaista työtä, on sekä ohjelmointi että yksittäisten kuvien tuottaminen hidasta, ja kaiken lisäksi tekniset mahdollisuudet vain innostavat yhä vaativampiin suorituksiin. Niinpä täällä kaukana pohjoisessa on kaikessa hiljaisuudessa syntynyt kansainvälisestikin mittavaa jälkeä ja jopa ideoita, joita ei ole muualla tunnettu.

PALKINTOJA SATAA

Suuriakaan saavutuksia ei aina läheltä katsoen huomata tai täysin ymmärretä, ja esimerkiksi Jussi-kunniakirja tietokonegraafiikan käytön pieneerityöstä osoitettiin erehdyksessä yksin Antti Karille. Nytemmin se lienee kirjattu myös Jukka Ruohomäen nimiin. Palkintoja ja kunniakirjoja on kyllä hiljalleen tullut. Tampereen lyhytelokuvajuhlilta CIDALC-mitali, mutta varsinainen läpimurto oli osallistuminen viidensille maailman animaatiofestivaaleille Zagrebissa tänä vuonna.

"Mennyt manner" voitti pääpalkinnon (ja ainoan palkinnon kaiken lisäksi) omassa sarjassaan 12-30-minuuttiset, mitä voi pitää suomalaisen animaation kaikkien aikojen parhaana saavutuksena. Osallistujia oli 316 filmiä 32 maasta, niistä 100 Yhdysvalloista (kymmenen loppukilpailussa) ja 52 loppukilpailussa.

Voittaneena elokuvana "Mennyt manner" lähtee nyt kiertämään maailman festivaaleja ja alan oppilaitoksia, tänä syksynä esimerkiksi Luccan animaatio- ja sarjakuvabiennaaliin. Palkinto on avannut myös tien eri maiden televisioihin, ja alan huiput ovat kiittäneet saavutuksia sekä ehdottaneet yhteistyötä, mm. Englannin John Halas ja Bob Balser, jolla on studio Espanjassa. On ollut puhetta myös pääsystä mukaan Heavy-Metal -tyyppisen kavalkadielokuvan tekoon.

Kun tuotannossa käytettävistä koneista yhden ainoan hinta voi olla 300.000 markan luokkaa ja ulkomaisen jättitietokoneen palvelujen käyttö puhelimitse nostaisi yhden tietokonepiirroksen tuotantokustannukset satasen, on ymmärrettävää, että Leino-filmien velat painavat yhä. Saadut apurahat ja lainat ovat olleet avuksi, mutteivät riittäviä.

Lisärahoitusta kokeiluille on järjestynyt tekemällä töitä mainosfilmituottajille alihankkijana. Kuten ulkomaillakin toisinaan (mm. Halas & Batchelor) maksaa mainostyö kehittelyä, mutta näin myös kaikki luova työ on kokeiltava saatujen tehtävien puitteissa, aikataulujen ja budjettien rajoissa. Julkinen rahoitus olisi tarpeen, jottei olisi pakko tehdä vain mainoksia, vaan päästäisiin olemassaolevien ideoiden kehittelyyn. Oman työn osuus on laskettu ilmaiseksi, Antti Karilla onneksi taiteilija-apurahan turvin, mutta hankalaa työ on talousseikkojen vuoksi sikälikin, että tarvittavat ulkopuoliset laitteet ovat mainoskäytössä ja näin saatavissa vain yö- ja viikonloppuaikoina.

Hämmästyttävältä näyttää elokuvia paljon katselleesta se, että Suomessa ei osata käyttää eksperttien taitoja pitkien elokuvien alkuteksteihin niin kuin ulkomailla. Elokuvan alunhan pitäisi kirjan kannen tavoin virittää katsoja innostuneeksi ja elokuvan seuraamiseen valmiiksi, ja esimerkiksi kansainvälisillä filmifestivaaleilla tärkeät ostajat ovat Antti Karin mukaan usein niin kiireisiä, että on aikaa katsoa näytteeksi vain minuutti alusta, toinen keskeltä ja kolmas lopusta. Hyvä alku olisi iso askel eteenpäin.

Vaativat tehtävät työllistävät TÖÖT-tuotantoa yhä. Ruotsin televisiolle on tekeillä vaikuttavia tekstinkäsittelyjä tietokonekuvassa opetussarjaan, jossa selvennetään suomen kieltä siirtolaisten lapsille, ja hiljattain lensi Antti Kari Tukholmaan tekemään viidessä tunnissa erikoistehosteoksen suomalaista satuelokuvaa varten. "Kuningas, joka menetti sydämensä" kaipasi juuri nimensä kuvailemaa vaikuttavaa efektiä.

Helsingin Taidehalliin on vuoden lopulla tulossa kuukaudeksi Dimensio-ryhmän näyttely, jossa TÖÖT-filmi on tietysti mukana.

Kalervo Pulkkinen